

با همکاری بنیاد رزالوکزامبورگ (آلمان)، مرکز مطالعات سیاسی و استراتژیک (روسیه) و مؤسسه بین‌المللی سیاستهای جدید (قزاقستان) کنفرانس «امنیت، در آسیای مرکزی و منافع بازیگران غیر منطقه‌ای» در شهر آلماتی (قزاقستان) در تاریخ ۵ و ۶ مارس (۱۵ و ۱۶ اسفندماه ۸۲) برگزار گردید.

این کنفرانس با شرکت ۳۵ نفر از محققان و پژوهشگران مسائل آسیای مرکزی از کشورهای آلمان، ازبکستان، انگلستان، ایران، بلژیک، تاجیکستان، روسیه، قزاقستان و قرقیزستان برگزار گردید.

کنفرانس با سخنرانی خانم داریگا نظر بایوا (دفتر رئیس جمهور قزاقستان) که ریاست مؤسسه بین‌المللی سیاستهای جدید را بر عهده دارد آغاز شد. وی در سخنرانی افتتاحیه خود ضمن خوش آمدگویی به مهمانان با اشاره به جایگاه قزاقستان در آسیای مرکزی اظهار داشت که قزاقستان در آسیای مرکزی نقش میانجیگرانه‌ای را در نزدیک‌سازی مواضع کشورهای منطقه به یکدیگر ایفاء می‌نماید و تلاش دارد تا همین نقش را در کل اوراسیا و نزدیک‌سازی اروپا و آسیا و آمریکا به یکدیگر ایفاء می‌نماید. وی تأکید کرد ایفاء نقش میانجیگرانه برای قزاقستان یک انتخاب استراتژیک محسوب می‌گردد. پس از سخنرانی خانم نظر بایوا، ارهارد کرومه مسئول روابط بین‌الملل بنیاد رزالوکزامبورگ و ویتالی نامکین رئیس مرکز مطالعات سیاسی و استراتژیک (روسیه) طی سخنان کوتاهی ضمن معرفی مراکز متبوع خود درباره موضوعات کلی کنفرانس

توضیحات مختصری ارائه نمودند.

پس از سخنرانیهای افتتاحیه جلسه اول کنفرانس با موضوع تهدیدات، چالشها و ریسکها در آسیای مرکزی با سخنرانی دکتر مهدی صفری نماینده ویژه جمهوری اسلامی ایران در امور دریای خزر آغاز گردید. دکتر صفری در سخنرانی خود ضمن اشاره به اهمیت استقلال کشورهای آسیای مرکزی به تشریح جایگاه این کشورها در عرصه سیاستهای جهانی پرداخت و با تأکید بر این اصل که همکاریهای اقتصادی موجب تحکیم امنیت در منطقه می‌گردد ظرفیتهای بالای اقتصادی کشورهای منطقه را برای همکاریهای منطقه‌ای با اهمیت دانست. وی در ادامه سخنرانی خود به تشریح فعالیتهای مختلف جمهوری اسلامی ایران در منطقه در زمینه‌های گسترش تجارت، حمل و نقل و ارتباطات پرداخت.

تشریح نقش سیاسی ایران در ثبات منطقه و فعالیتهای میانجیگرانه ایران در صلح تاجیکستان، منازعه قره‌باغ و بحران آبخازیا بخش دیگر سخنان مهدی صفری را تشکیل می‌داد. ثابت یوسفاف رئیس مؤسسه اطلاعات و پیش‌بینی‌های اجتماعی - اقتصادی قزاقستان سخنران بعدی بود که تحت عنوان «تهدیدات علیه ثبات عمومی در آسیای مرکزی» سخنرانی نمود. وی در سخنرانی خود با تقسیم تهدیدات منطقه به دو بخش عوامل بیرونی و عوامل درونی اظهار داشت که در حال حاضر آنچه ثبات آسیای مرکزی را تهدید می‌نماید عوامل درونی کشورهاست و از بیرون تهدید فوری علیه ثبات منطقه وجود ندارد. وی با اشاره به حوادث تاجیکستان، قرقیزستان و ازبکستان این‌گونه نتیجه‌گیری نمود که تحولات در سه کشور علی‌رغم آنکه در منطقه آثار خاصی داشته است، عمدتاً ناشی از مسائل داخلی این کشورها بوده است.

یوسفاف در ادامه سخنرانی خود با اشاره به اوضاع داخلی قزاقستان اشاره کرد ثبات اجتماعی قزاقستان مهمترین هدف سیاسی این کشور محسوب می‌گردد و ضروری است تا نخبگان قزاقستان توجه خاصی به این موضوع مبذول دارند زیرا که نمی‌توان الگوی روسیه را برای قزاقستان پیشنهاد نمود. وی با تأکید بر این که به جهت بافت جمعیتی قزاقستان هیچ وقت

امکان، تشکیل پارلمانی متحد و قوی برای قزاقستان وجود ندارد و نقش خاصی را برای نخبگان قزاقستان برای اثبات‌سازی جامعه قائل شد.

«دوسیم ساتپایف» مدیر گروه ارزیابی ریسکها سخنان سوم جلسه اول بود که تحت عنوان «دینامیزم ریسکهای سیاسی در آسیای مرکزی» سخنرانی نمود. وی با مقایسه تحولات هائیتی و مسائل آسیای مرکزی این گونه نتیجه‌گیری کرد که آنچه در هائیتی می‌گذرد بهره‌بردارانی نیروهای خارجی از تحولات داخلی است و این موضوع شبیه مسائل آسیای مرکزی است بنابراین چنانچه بتوان در آسیای مرکزی تحولات آسیای مرکزی را به نظم آورد می‌توان از دخالت نیروهای خارجی در تحولات داخلی کشورهای آسیای مرکزی جلوگیری نمود.

وی با اشاره به وضعیت اقتصادی برتر قزاقستان نسبت به دیگر کشورهای آسیای مرکزی اظهار داشت علیرغم پیشرفت اقتصاد کلان قزاقستان ریسک سرمایه‌گذاری کوچک در این کشور بسیار بالاست و همین موضوع باعث می‌شود که امکان رشد تولید کالاهای مورد نیاز مردم کاهش یابد.

ساتپایف در ادامه سخنرانی خود با اشاره به این نکته که هر یک از کشورهای آسیای مرکزی بدنبال حل مشکلات خود به تنهایی است این گونه نتیجه‌گیری کرد که علیرغم بحثهای زیاد درباره همکاریهای منطقه‌ای فعلاً روند قابل توجهی در زمینه همگرایی منطقه‌ای به چشم نمی‌خورد.

فساد به عنوان عامل بی‌ثباتی کشورهای آسیای مرکزی عنوان سخنرانی آقای نوروبولات مسن اف بود که وی با اشاره به فساد اداری باقیمانده از دوران شوروی در کشورهای آسیای مرکزی اظهار داشت که نیروهای فاسد در تمام جمهوریهای شوروی به شکل تشکیلاتی با یکدیگر ارتباط داشته و استقلال جمهوریهای شوروی موجب قطع ارتباط باندهای فساد نگردیده است. وی با بیان این نکته که فساد به شکل عمودی و افقی تمام ارکان جوامع آسیای مرکزی را دربرگرفته است راه‌حل مبارزه با فساد را گسترش دموکراسی و فضای باز دانست.

عنوان جلسه دوم کنفرانس «منافع بازیگران خارجی» بود که در این جلسه هفت نفر سخنرانی نمودند. بطور کلی عبارت بازیگران خارجی در مجموع سخنرانیها اشاره به کشورهای غیر از پنج کشور آسیای مرکزی (قزاقستان، قرقیزستان، ازبکستان، ترکمنستان و تاجیکستان) بود.

سید رسول موسوی رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز (ایران) یکی از سخنرانان این جلسه بود که تحت عنوان ایران و امنیت آسیای مرکزی سخنرانی نمود. وی در سخنرانی خود با تقسیم‌بندی منافع منطقه‌ای ایران به سه سطح حیاتی، استراتژیک و مهم و تعریف هر یک از سه سطح منافع نتیجه‌گیری کرد که چون تهدیدی علیه امنیت ملی و تمامیت ارضی جمهوری اسلامی ایران از جانب هیچ یک از کشورهای آسیای مرکزی وجود ندارد و نگاه ایران به آسیای مرکزی بر همکاریهای اقتصادی و روابط دوستانه سیاسی متمرکز شده است لذا آسیای مرکزی در حوزه منافع مهم ایران قرار می‌گیرد و در این حوزه آنچه برای جمهوری اسلامی ایران اهمیت ویژه دارد ثبات و امنیت و حفظ وضع موجود (استقلال، وحدت و تمامیت ارضی) کشورهای آسیای مرکزی است که این موضوع با منافع ملی کشورهای منطقه همسویی کامل دارد.

وی با اشاره به عوامل تهدید امنیت و ثبات منطقه قبل و بعد از ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ اظهار داشت که حادثه ۱۱ سپتامبر باعث گردیده که تروریسم به عنوان تهدید اصلی امنیت منطقه محسوب گردد؛ درحالیکه عوامل متعدد تهدید امنیت و ثبات منطقه همچنان که پس از استقلال کشورهای آسیای مرکزی خود را نشان دادند پابرجاست. وی در ادامه سخنرانی خود با تأکید بر ضرورت همسویی مؤلفه‌های امنیت ملی، امنیت منطقه‌ای و امنیت جهانی برای جمهوری اسلامی ایران همکاریهای امنیت منطقه‌ای را مهمترین راهکار حفظ امنیت دانسته و در این راستا جدا کردن هر یک از اعضاء منطقه و همسایگان منطقه از ترتیبات امنیت منطقه‌ای و همکاریهای اقتصادی منطقه‌ای را به زیان امنیت و ثبات منطقه دانست.

سلطان اکیم بکف سردبیر مجله قاره در سخنرانی خود با عنوان رقابت روسیه و آمریکا در آسیای مرکزی اظهار داشت که در آسیای مرکزی کشورهای مختلفی چون ایران، چین، ترکیه، هند، روسیه و آمریکا حضور دارند اما رقابت اصلی بین آمریکا و روسیه در جریان است. سخنران با بیان این نکته که روسیه در آسیای مرکزی دارای منافع اقتصادی، ژئوپلیتیک، سیاسی و استراتژیک است اضافه کرد که بخشی از نیروهای لیبرال روسی ادعا می‌کنند که روسیه به آسیای مرکزی نیازی ندارد و باید آسیای مرکزی را به خود آنها واگذار نماید در حالیکه روسیه نمی‌تواند از آسیای مرکزی خارج شود. وی در بخش دیگری از سخنان خود با اشاره به این نکته که آمریکا از بحث لیبرالیسم برای ضعیف‌سازی و تأثیرگذاری در حکومتها استفاده می‌کند چنین نتیجه‌گیری کرد که کشورهای منطقه با سیاستهای چندمتغیره کشورها و قدرتهای بزرگ مواجه هستند.

مراد لامولین محقق ارشد مؤسسه مطالعات استراتژیک قزاقستان با سخنرانی خود تحت عنوان استراتژی منافع غرب در آسیای مرکزی ابتدا به تعریف مفهوم غرب پرداخت و آن را یک مجموعه سیاسی شامل آمریکا، اروپا، ژاپن و بعضاً استرالیا دانست. آنگاه وی با بیان تفاوتها و مغایرتهای موجود بین منافع و دیدگاههای اروپا و آمریکا در مسائل مختلف بین‌المللی این گونه نتیجه‌گیری کرد که نمی‌توان اصطلاح کلی منافع غرب در آسیای مرکزی را به کار برد و باید این منافع را در حوزه‌های جغرافیایی تقسیم کرد. لامولین پس از این تعریف با بیان منافع احتمالی اروپا در آسیای مرکزی چنین نتیجه‌گیری کرد که آسیای مرکزی برای اروپا اولویت خاصی ندارد و مهمترین بحث برای اروپا روابط فراتلانتیکی و رابطه خاص با آمریکا می‌باشد بنابراین، کشورهای آسیای مرکزی باید متوجه شوند که در سیاست کلان اروپا جایگاه ویژه‌ای ندارند و تنها روسیه و آمریکا هستند که توجه خاصی به آسیای مرکزی دارند. لامولین این گونه نتیجه‌گیری کرد که سیاست اروپا در آسیای مرکزی از طریق روسیه دنبال می‌شود و اروپا با تکیه بر روسیه وارد آسیای مرکزی می‌گردد.

علی شیر فیض‌الله یف رئیس مرکز مطالعات سیاسی ازبکستان سخنران دیگر جلسه دوم بود که با طرح موضوع بازی بزرگ جدید اظهار داشت که این بازی بزرگ جدید که در آسیای مرکزی شکل گرفته است قواعد خاص خود را دارد و با بازی بزرگ قدیمی متفاوت است. در بازی بزرگ جدید مهمترین هدف رسیدن به منابع انرژی آسیای مرکزی است؛ درحالیکه در بازی بزرگ قدیمی مهمترین هدف ژئوپلتیک بود.

علی شیر فیض‌الله یف با بیان این نکته که در بازی بزرگ جدید تعداد بازیگران متعدد و متنوع بوده و در فضای جهانی و با توجه به حقوق بین‌الملل این بازی جریان دارد چنین نتیجه‌گیری کرد که در بازی بزرگ جدید هیچ کشوری به تنهایی نمی‌تواند کاری انجام دهد و باید مشارکت دیگران را جلب نماید.

یوری موروزف رئیس بخش امنیت اروپایی مؤسسه اروپا (روسیه) در سخنرانی خود با عنوان گرایش‌ات سیاسی - نظامی تحولات آسیای مرکزی و تهدیدات بالقوه علیه منافع ملی روسیه اظهار داشت: در حال حاضر هیچگونه تهدید نظامی علیه منافع روسیه به چشم نمی‌خورد اما روسیه باید روند تحولات منطقه را پیش‌بینی نماید تا دچار مشکل نشود. برای روسیه این مهم است که بداند آمریکا، چین، ایران، ترکیه و دیگر کشورها چه اهدافی را در آسیای مرکزی دنبال می‌کنند. دکترین امنیت ملی روسیه تهدیدات علیه روسیه را تعریف کرده است و می‌داند که چه چیزی علیه روسیه می‌باشد بنابراین گزارشات روزمره نظامیان از تحولات مختلف نمی‌تواند تعیین‌کننده استراتژی امنیت ملی روسیه باشد؛ زیرا که نظامیان دنبال آن هستند که با خطرناک جلوه دادن اوضاع بودجه بیشتری را برای خود بدست آورند.

موروزف با بیان این نکته که پایگاه‌های آمریکایی در آسیای مرکزی با هدف جمع‌آوری اطلاعات جاسوسی تأسیس شده‌اند اظهار داشت که این پایگاه‌ها باقی خواهند ماند و آمریکا برنامه‌ای برای جمع‌آوری آنها در دست مطالعه ندارد و در ادامه اضافه کرد که باید این موضوع مورد توجه قرار گیرد که این پایگاه‌ها تهدید نظامی برای روسیه محسوب نمی‌شوند و روسیه باید

با آنان با توجه به وظایف خاصی که دارند برخورد نماید.

جلسه سوم کنفرانس اختصاص به موضوع «تروریسم و افراط‌گرایی در منطقه» داشت. در این جلسه پیتر لینک از محققان بنیاد رزالوکزامبورگ در سخنرانی خود با عنوان «ژئوپلیتیک انتقادی و اسلام سیاسی: جستجوی زمینه‌های مشترک» اظهار داشت اسلام به عنوان یک مانع عمده برای تسلط آمریکا در منطقه درآمده است و همین مسئله باعث گردیده که آمریکا نیروهای بنیادگرایی اسلامی را تهدیدی برای منافع ملی خود بداند. لینک با بیان این بحث که بنیادگرایان آمریکا به رهبری جورج بوش و بنیادگرایان اسلامی به رهبری بن‌لادن تهدیدی علیه امنیت جهانی محسوب می‌شوند و باعث می‌گردند تا بنیادگرایی در دیگر ادیان و افکار نیز رشد یابند و بنیادگرایی هندویی، یهودی و بودایی صلح جهانی و جنبشهای صلح با جریانات مدرن اسلامی علیه است تا نیروهای صلح دوست جهانی و جنبشهای صلح با جریانات مدرن اسلامی علیه فعالیت‌های بنیادگرایی بسیج شوند.

آرنه زیفر مشاور مرکز تحقیقات صلح وابسته به OSCE سخنران بعدی بود که تحت عنوان «اعتمادسازی با اسلام‌گرایان آسیای مرکزی ممکن است» سخنرانی نمود. وی در این سخنرانی گزارش فعالیت خود را در تاجیکستان در خصوص چگونگی پیشبرد برنامه اعتمادسازی بین اسلام‌گرایان تاجیکستان و سکولارهای حکومت این کشور تشریح نمود. وی اظهار داشت که برنامه کار او حول یافتن پاسخ برای دو سؤال تنظیم شده است.

۱- اروپا در چه شرایطی می‌تواند خود را از جنگ تمدن‌ها کنار بکشد؟

۲- سازمان امنیت و همکاری اروپا با چه نوع از اسلام سیاسی می‌تواند همکاری نماید؟
وی با بیان این نکته که سیاست کشورها با تغییر رؤسای جمهور عوض می‌شود اما تفکر اسلامی باقی می‌ماند این گونه بحث خود را ادامه داد که ضروری است تعامل بین تفکرات اروپا و تفکرات اسلامی هرچه بیشتر شود تا زمینه‌های برخورد از بین برود.

ابراهیم عثمان معاون وزیر فرهنگ تاجیکستان که قبلاً از اعضای حکومتی کمیسیون

مصالحه ملی تاجیکستان در دوران مذاکرات صلح بود در سخنرانی خود با عنوان «مسائل افراط‌گرایی در آسیای مرکزی» اظهار داشت: ۹۰ درصد جامعه تاجیکستان را مسلمانان تشکیل می‌دهند و با توجه به اینکه حکومت تاجیکستان یک حکومت سکولار است باید بتواند رابطه خود را با اکثریت جامعه مسلمان کشور تعریف نماید زیرا دولت‌ها نمی‌توانند خود را از واقعیت‌های جامعه جدا کنند.

ابراهیم عثمان در ادامه سخنان خود تلاش نمود تا با جداسازی بحث دین از بحث افراط‌گرایی دینی و افراط‌گرایی اسلامی این نکته را بیان کند که افراط‌گرایی یک شیوه رفتاری است و می‌تواند در همه اشکال پیدا شود و همان‌گونه که افراط‌گرایی دینی می‌تواند تهدیدی علیه امنیت محسوب گردد افراط‌گرایی غیردینی نیز به همین گونه تهدید محسوب می‌شود.

عبدالحکیم رهنما از پژوهشگران مسلمان تاجیکستان نیز در سخنرانی خود با عنوان «اسلام به عنوان عاملی برای تحکیم امنیت آسیای مرکزی» اظهار داشت: اسلام یک واقعیت غیرقابل انکار در آسیای مرکزی است و با توجه به اینکه حکومت‌ها نتوانستند رابطه‌ای منطقی با مسلمانان داشته باشند با اسلام به عنوان یک عامل منفی در امنیت ملی برخورد نمودند که این ناشی از ناکارآمدی حکومت‌ها می‌باشد. البته رهبران دینی مسلمان هم نتوانستند مقتضیات و ضروریات زمان را به خوبی تشخیص دهند که در نتیجه آن هم نتوانستند نقش مثبت اسلام را در امنیت ملی و امنیت منطقه تعریف کنند. به نظر رهنما چنانچه بین رهبران دینی و رهبران سیاسی جوامع آسیای مرکزی نوعی گفتگو برای ضروریات جامعه شکل گیرد می‌تواند نقش مهمی را در برقراری ثبات داخلی و امنیت منطقه‌ای بوجود آورد.

جلسه چهارم کنفرانس با عنوان «همکاری‌های بین‌المللی: حال و آینده» برگزار شد و در آن روی آلیسون و ادموند هرترتیک از انگلستان، حسن نیازی از ایران و گلوریا هایت از آلمان سخنرانی نمودند.

عنوان سخنرانی روی آلیسون مدیر امور تحقیقاتی مؤسسه سلطنتی تحقیقات

بین‌المللی لندن «چشم‌انداز همکاری‌های دفاعی چندجانبه و همکاری‌های امنیتی در آسیای مرکزی» بود که وی پس از ارائه گزارشی از روند شکل‌گیری ایده‌های همکاری‌های دفاعی و سازمان‌هایی چون شانگهای و پیمان دسته‌جمعی اظهار داشت که در حال حاضر عمده تفکر امنیتی و دفاعی کشورهای آسیای مرکزی بر این اساس شکل گرفته که امنیت خود را از طریق برقراری ارتباط با کشورهای دارای قدرت (آمریکا با روسیه) تضمین کنند و هنوز ایده‌ای که بخواهد از طریق همکاری‌های منطقه‌ای (کشورهای آسیای مرکزی) امنیت کشورها را تعیین کنند شکل نگرفته است. نتیجه چنین وضعیتی آن است که تشکیل ارتشهای ملی بر بنیاد اندیشه نگاه منفی به همسایگان می‌باشد.

ادموند هرتزیک استاد دانشگاه منچستر دربارهٔ «ایران و همکاری‌های منطقه‌ای در آسیای مرکزی» سخنرانی نمود. وی بحث خود را در چهار محور منافع سیاسی، امنیتی، اقتصادی و ایدئولوژیک ایران در آسیای مرکزی منظم ساخته بود و چنین نتیجه‌گیری کرد که اولویت سیاسی ایران در آسیای مرکزی گسترش روابط دوجانبه دوستانه، اولویت امنیتی آن برقراری ثبات و مقابله با تهدیدات، اولویت اقتصادی ایران گسترش تجارت و رشد زیرساخت‌های همکاری و بالاخره اولویت ایدئولوژیک ایران کمک به هویت‌یابی کشورها در مسیر تمدن اسلامی و حوزه تمدن ایرانی بوده است. ادموند هرتزیک با طرح این موضوع که ایران کشور بسیار مهم منطقه بوده و در آسیای مرکزی نقش سازنده‌ای دارد از اینکه در داخل سازوکارهای منطقه‌ای شکل گرفته توسط روسیه و آمریکا حضور ندارد ابراز تأسف کرده اضافه نمود که ایران برای جبران این وضعیت خود دست به ابتکار زده از طریق تقویت جایگاه اکو در منطقه و گسترش همکاری‌های سه‌جانبه همچنین از طریق اتصال راه‌های زمینی و ریلی خود به شبکه راه‌های آسیای مرکزی تلاش دارد این کمبود را جبران نماید.

حسن نیازی نماینده مطالعاتی سفارت جمهوری اسلامی ایران در آستانه، در سخنرانی خود با عنوان «امنیت و ثبات در آسیای مرکزی» تحولات امنیتی منطقه را پس از ۱۱ سپتامبر

مورد بحث قرار داده و اظهار داشتند که حضور آمریکا در آسیای مرکزی در بلندمدت نه تنها موجب ثبات منطقه نخواهد شد بلکه عامل منفی در ثبات منطقه می‌باشد. وی مهمترین هدف حضور آمریکا در منطقه را مقابله با اهداف روسیه و چین می‌دانست.

خانم گلوریا هایت محقق دانشگاه توبین گن آلمان در سخنرانی خود با عنوان «تأثیرات استراتژی جدید امنیتی اروپا بر کشورهای منطقه» اظهار داشت روابط بین‌المللی در شرایط سختی قرار گرفته است؛ زیرا که مجدداً برخی از مناطق مانند اروپا ژاپن و دریای خزر در مسیر نظامی شدن است و اقتصاد آمریکا تحت عنوان اقتصاد بازار آزاد بر کل اقتصاد جهانی تسلط یافته است. نتیجه این دو بحث آن است که روابط بین‌المللی در شرایط غیرمتوازنی طی طریق می‌نماید.

وی با اشاره بر این موضوع که دو سند مهم اروپایی یعنی قانون اساسی اروپا و استراتژی امنیتی اروپا سیاست دفاعی اروپای واحد را تعریف کرده است اظهار داشت که در حال حاضر به نظر نمی‌رسد مجموعه کشورهای اروپایی در مسیر تعیین شده در این دو سند در حال حرکت باشند و فعلاً براساس فشارهای آمریکا مسیر خود را انتخاب می‌کنند.

سیدرسول موسوی

رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز